ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՕՐՎԱՆ ՆՎԻՐՎԱԾ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹՅՈՒՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ Ս. ԷՋՄԻԱԾՆՈՒՄ

«ՏՕՆ ՍՐԲՈՑ ԱՌԱՔԵԼՈՅՆ ԵՒ ԱՌԱՋԻՆ ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԱՑՆ ՄԵՐՈՑ ԹԱԴԷՈՍԻ ԵՒ ԲԱՐԴՈՒՂԻՄԷՈՍԻ»

«Հունձք բազում են, եւ մշակք սակաւ.
Արդ աղաչեցէք զՏէր հնձոց, զի հանցէ
մշակս ի հունձս իւր»:
(ՄԱՏԹ. Թ 37—38)

Երախտագիտության, խոնարհության և անմարելի սիրո զգացումն էր դեկտեմբերի 2-ի շաբաթ օրը հավատացյալ ժողովրդին ի մի բերել Հայաստան աշխարհի բոլոր եկեղեցիներում, զի տոն էր ողջ հայության համար, տոն՝ Սրբոց Առաքելոցն և առաջին լուսավորչացն մերոց Թադեոսի և Բարդուղիմեոսի:

Հետևելով, համբառնալուց առաջ տաճարկուսին ուղղած, մեր Տիրոջ պատգամին, թե «**Գնացեք ... և բոլոր մարդկանց քարոզեցեք Ավետարանը**» (ՄԱՐԿ. ԺԶ 16), Ս. Թադեոսն ու Ս. Բարդուղիմեոսն իրենց հավատքի ու սիրո սերմերը ցանեցին հայոց հողում՝ դառնալով Հայաստանյայց Եկեղեցու հավերժահաստատ այուներն ու հայ ժողովրդի հավիտենական կյանքի ռահվիրաները:

Լեփ-լեցուն էր Էջմիածնի Մայրավանքը: Օրվա պատարագիչն էր Հոգեշնորհ Տ. Բագրատ աբեղա Գալստյանը: Սուրբ և անմահ պատարագին ներկա էին նաև քրիստոնեական կրոնի ուսուցիչների պատրաստման լսարանների ունկնդիրներ և կիրակնօրյա դպրոցների ուսուցիչ-ուսուցչուհիներ:

Հավարտ պատարագի, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի Վեհարանի հանդիսությունների դահլիճում, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Առաջինի նախագահությամբ, տեղի ունեցավ համաժողով-հանդիսություն՝ նվիրված քրիստոնեական դաստիարակության և կրթության օրվան:

Հանդիսությանը ներկա էին Գերաշնորհ Սրբազան Հայրեր, Հոգեշնորհ Հայր Սուրբեր, Բարեշնորհ սարկավագներ, ՀՀ կրթության և գիտության նախարարի պաշտոնակատար Վ. Գնունին, ՀՀ կրոնի գործերի պետական խորհրդի

ոլորդի ճանաչումի պաշտոնական։ Սուշյանը, Հայ Սգայլի ժողովի գիտության, մշակույթի և հրատարակության մշտական ճանաչման ժողովի ճանաչում Ի, Պապոյանը։

Մեծիմաստի մասնակցում էին Երևանի, Էջմիածնի, Գյումրիի, Սիսիանի, Ապարանի, Արմավիրի, Գորիսի, Մասիսի, Արտաշատի ավելի քան 500 մասնակիցներ, որոնք ոչ միայն ուսուցանում են մեր ճանաչված արտասուն ու առաջնորդը ճանաչող, այլև ուսանում՝ ավելին խոսանալու և այն փոխանցելու ճիշտական գիտակցումով։

Օրվա հանդիսությունն սկսվում է **«Ճշմարտական աղոթք»**-ով։

Բացման խոսք է ասում Քրիստոնեական դաստիարակության և բարոյականության կենտրոնի տնօրեն Հոգեշնորհ Ն. Վազգեն արեղա Փիրզախանյանը։ Հայր Սուրբը ճախ մեկ անգամ ևս հիշեցնում է, որ ազգությունը Հայաստանյաց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու երկու երանելավոր լուսավորիչների անճանաչելիության օրը, ճանաչելի Նորին Սուրբ Օծության հրամանագի, հիշվելու է որպես **քրիստոնեական դաստիարակության և կրթության օր**, ապա հանանոցի տեղեկատվությամբ ճանաչում դեպի Քրիստոնաճանաչման ճանապարհի անդասանան ասանող ուղին բռնած սերմնացանների մոտալուտ խնդիրների ու ամելիքների։

«Որպես լեր Սուրբ Եկեղեցի» շարականի երգեցողությունից հետո, ողջույնի ու բաշխակերանքի խոսքեր է ուղղում ճերկանքերին Գուգարաց թեմի առաջնորդ Գերաշնորհ Ն. Սրսեն արքեպիսկոպոս Բերբերյանը։ **«Ժամերգ, սակայն շնորհաշատ է կրոն դասավանդող ուսուցչի բնորոշ ուղին,**—ասում է Սրբազանը։— **Այն առավել է պայծառակերպվում, երբ ուսուցչի հետևից դեպի աճմխոների ճշմարտություն տանող շավիղով են բնթանում նաև աշակերտները»։**

«Որք զարդարեցին» շարականի հոգևարար հնչյունները են իջնում դահլիճում։ Այնուհետև ոչ միայն օրվա խորհուրդը կարևորող, այլև արտի խոսքեր է հնում հանամոդովի մասնակիցներին Ծիրակի թեմի առաջնորդ Գերաշնորհ Ն. Գրիգորիս արքեպիսկոպոս Բուճիաթյանը։

Հանդիսությունը շարունակվում է **«Ի յանանանման ծոլէն»** շարականի երգեցողությամբ։

Սմենքը սիրով ու արտի թրթիռով են լսում Սրբազանության Հայրապետական թեմի առաջնորդական փոխանորդ Գերաշնորհ Ն. Գարեգին արքեպիսկոպոս Ներսիսյանի ողջերթի խոսքերը, որոնք ոչ միայն հորդոր են, բարի ցանկություն կամ միմյանց ճկատումամբ սեր ու գորով տանելու խորհուրդ, այլ ավելին, ճախ մաքրվելու, ապա մաքրելու, կրթվելու, ապա կրթելու, ճանապարհի լույսով այրվելու, սակայն չմոխրանալով ջերմացնելու և լուսավորելու ճվիրական պատգամ։

«Աշակերտք Քրիստոսի» շարականի երգեցողությունից հետո, Հոգեշնորհ Ն. Գրիգոր վարդապետ Զիթեչյանը հակիրճ, սակայն դյուրըմբռնելիորեն ճերկայացնում է մեր երկու լուսավորիչ առաքյալների՝ Թադեոսի և Բարդուղիմեոսի վարքը, ծանոթացնում նրանց սասովանանան գործունեությանը Հայաստանյաց աշխարհում։

Հնչում է **«Էջ Միածին ի Հօրէ»** շարականը։

Այնուհետև իր պատգամ-դասախոսությամբ հանդես է գալիս Վեհարանի Հայրապետը։

ԿԱՀԱՊԵԼԻ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԽՈՍՔԸ

Փառք Քեզ, Հայր Երկնավոր, որ այսօրը ավիր մեզ բոլորիս։

Երկնքի կայքերից մարդկային աչքերին չհանդիպող, ոգու աչքերը փայլն բացող, երկնքի ոլորտներից սարսռծող ձեր աչքերը զար սևեռեք Դուք՝ Թադեոս և Բարդուղիմեոս։

Թադեի վանքում ձեզնից իմն դիպավ,
Սրտիկս, որ ի խաչ էր կիպ՝ թուճդ առավ,
Ի խաչին թեկեր տուս ու ճասա, զուս զբեզ ի դաշտ բաշին
Վարդանա,
Ձեզնից իմն դիպավ, Թադեի վանքում։

Սկիզբանցած այս տողերով թույլ տվեր իմն իմ այսօրվա դասախոսությունը սկսելուց առաջ անձնական մի ապրումի արձագանքը հանդիսանալ ձեր բոլորի համար։ Ձեզ տարիներ առաջ, երբ ես զոնվելիցի այն ճիշտ վայրում, այն ժայռի վրա, հսկած ժողով սահում դարձած այդ ժայռի դիմաց, որտեղ իմ՝ այս հայց վկայախոս, վարքագիր հեղինակն ասում է, թե ժայռը երբ բացվեց, Թադեոսի ժարմին իր մեջ առավ և փակվեց։ Այդ ժայռը ժայռ չէր այլես այդ պահից հետո։

Վանքումս ամենեն հոգի երեք պատարագները, որ եղել են իմ վարդապետության և եպիսկոպոսության շրջանին, առաջինը եղել է անդրանիկ պատարագը Անթիլիասի Մայր տաճարում բանն տարեկանին, երկրորդը եղել է իմ հայրենի ծննդավայրը գյուղում, որտեղ հոգիս կյանք առավ քրիստոնեական հավատով, որտեղից ծնվեցի իբրև քրիստոնյա՝ Եկեղեցու Սուրբ ավազանից, և երրորդը եղավ Թադեի վանքում, Ատրպատականի Գանձակի մեջ, Սրբազ գավառում, Շավարշան դաշտից, ծղմուռ գետից և Ավարայրից ոչ հետո այն վայրը, որտեղ առաջին անգամ Հայոց աշխարհում արյունն հեղեցավ Քրիստոսի փառքին, հավատքին և առաքելությանը համար։ Եվ հոսանքավ Քրիստոսի փառքին, հավատքին և առաքելությանը համար։ Եվ այն առանձ «Սուրբ հայկականաց» շարքում տպված Սուրբ Թադեոսի վկայությունն գրքույկը ոտ առ ոտ կարդացի։ Եվ Ատրպատականի ճանապարհներ գրքույկը ոտ առ ոտ կարդացի։ Եվ Սուրբ Թադեի վանքի շուրջը գտնվող բլուրներին հանգի Սրբազ գավառի Սուրբ Թադեի վանքի շուրջը գտնվող բլուրներին վրա պատվեցի։

Երևակայեք, դուք առաջին՝ Գաղեատիցից եկած Հայաստանցի, անցնելուց հետո, անշուշտ, Երևան քաղաքից։ Այնտեղ, բարոգությանց ընթացքից հետո, երբ կհասնեք ճիշտ տարածքը ու թազավորին աղջիկը իրեն բերեց, երբ կհասնեք ճիշտ մոնեկ արքունիքը ու թազավորին աղջիկը՝ Սանատրուկն իր բարոգությանը հավատալով, երևակայեցեք այն հայրը՝ Սանատրուկ արքուկ Հայոց թազավորը, որ տեսնն իր աղջկանը կրոնից հեռացած, իրեն հանդեպ օտարացած, հեթանոսական իր հայրենի կրոնն։ Եվ այդ պահը, որ պատմիչը ասում է, այդ պահը հիվրանոցանցուցն պահերից մեկն է, երբ հայրը թազավոր, աղջիկը արքայադուստր, երկխոսություն մեջ կուգենան հայրը թազավոր, աղջիկը արքայադուստր։ Հայրը, որտե՞ղ ես գնում, ի՞նչ ես անում, երկուքի միջև։ «Աղջիկս,—ասում է հայրը,—որտե՞ղ ես գնում, ի՞նչ ես անում, խախտում ես մեր հայրերի հավատքը»։ «Հայր, բեզ շատ եմ սիրում, իմ բնությանս մանրքն իմն հանար հիվրանոց է, բայց հոգուս խորքը, հավատքս չեմ ես, չեմ փոխի, ես գարձ եմ եկել»։ Հայրը կտեսնն իր արքայադստեր ոտքերը շղթաներով շաղկապված, իր հարազատ աղջիկը բանտարկյալ և վերջին հրամանը, որ ասվեց, էր սպանել իր աղջկան։ Եվ աղջկան կամքը՝ բնությունը,

չել այդ մտահոգումն: Սա իրՁ մարդկայինն ում է, սա իրՁ հոգևորի պրոցեսում է:

Ամուսնու արյունը, որ թափվեց Հայոց աշխարհիս մեջ քրիստոնեության տարածմանը որպես սերմ, ցանք, դա եղավ հայ կնոջ արյունը՝ Սահակ-տին: Նա տեսել եմ ժայռից մի քանի հարյուր մետր ամրոցի, բլրին վրա Սահակ-դուխտ կույսին գերեզմանը: Միշտ հատատապատախանում էր նկարագրությունը: Իսկ երբ Թ-ադեոս առաքյալն է սրով հատատակվում, ժայռը բացվում է և նրա առնում առաքյալի մարմինը: Այդ սրբավայրը իմն հատար ապես իմ կյանքիս մեջ միախառնվեց, և չէի կարող հեռացնել այդ նվիրական վայրից, նա իմ մեջ էր:

Բարեկամներ, իմն մի քիչ թեթև հուզական, մի քիչ անձնական ձևով սկսեցի իմ դասախոսությունս: Նախ չէի կարող ես իմ հանդեպ անհարգալ վառարիմ լինել, ջանացի հավատարիմ լինել իմն, իմ ապրումին: Թ-ադեոս և Բարթուղիմեոս առաքյալների սոնը իմն հատար եղել է միշտ նվիրական հանդուգն սոներից մեկը, մանավանդ այդ փորձառությունից հետո: Եվ այսօր որքան հուզված երջանկություն եմ ապրում՝ տեսնելով ձեզ բոլորիդ այստեղ հավաքված: Հիմա բառեր եմ փնտրում՝ ձեզ ողջունելու համար, առաջին՝ շնորհավորություն և շնորհակալություն, երկրորդ՝ գնահատանք և արժեորում, երրորդ՝ մի գարմանք, չորրորդ՝ ուրախություն, հիանալի՝ հույս և իրախույս:

Ողջունում եմ ձեզ, որ գիտցաք այսօրը արժեցնել: Շնորհակալություն կհայտնեմ ձեզի, որ դուք ձեր կատարած գործի արժեորմամբ փառաբանեք այսօր՝ այսպիսի միջոցա հավաքույթին գալով: Չէի հավատում, որ այսօր մեզ հիանալի հարյուր հոգի կհավաքվեք: Երեկ երեկո վարդապետս հետ այս սրահը բարձրացա և ուզեցի աթոռների մի մասը դուրս հանել, որ դասարան աթոռ չլինի իմ աչքի առաջ: Այսօր, սակայն, ուրիշ տեսարան է պարզվում և ես երջանկորեն խաբվել եմ: Իմ ակնկալությունն այսօր անհավատալի գերազանցեց է այն իմաստով, որ հավատքը ավելի զորավոր է, քան իմ մտածումը կամ ապատումը և անհուն ուրախություն, մանավանդ վերջին բառս, այսպիսի հավատքով, այսպիսի կամավոր ընդառաջում առաքելության գործին, հույս է իմն հատար, թող խրախույս լինի մեզ բոլորիս: Այդ հույսով է, որ ես ողջունում եմ ձեզ և սկսում իմ դասախոսությունը:

Քրիստոնեական մեր ամբողջ եկեղեցին, Տիեզերական եկեղեցին Նիկիայի Հավատոց հանգանակի մեջ մեզ բոլոր քրիստոնյաներս, աշխարհի եկեղեցին դավանում ենք և ճանաչում որպես Ընդարձակ եկեղեցի: «Հավատամք եւ մի միայն ընդհանրական եւ յառաքելական Սուրբ Եկեղեցի»: Առաքելական է՝ հանգանակ: Եթե երբեք մենք Հիսուսի առաքյալների մասին ենք մտածում, դա ամբողջությամբ ճիշտ չէ, որովհետև Հիսուս Նրանք ոչ միայն ընտրեց Իր աշակերտներին, հրաշք դասատվեցին և վերածեց առաքյալների, ոչ թե նա ունեցավ առաքյալներ Իր շուրջը, այլ Նրանք իսկ էր առաքյալը: Նրանց էր առաջին տիպար առաքյալը, տիպարը բոլոր առաքելոց և առաքելոց առաքելոց, այնինչ մեզի՝ բոլոր հավատացյալներիս, որովհետև չի կարող է լինել քրիստոնյա և չլինել առաքյալ: Քրիստոնյա լինել և չլինել առաքյալ, կհաճախի քրիստոնյա չլինել: Եկեղեցին՝ Քրիստոսի մարմինը զՔրիստոս մարմնացավորող ասողաձաձասոան այն օջախը, տունը, կառույցը նրանց է առաքելությունը: Եկեղեցին առաքելություն չունի, նրանց առաքելությունն է: Ունենալը՝ պահանջում ունենալ հանգանակ, բայց Եկեղեցի ըսկ՝ հանգանակ առաքելություն լինել: Այլապես նրանք հատատ է եկե-

գեղին, զասա խնձի՞»: Դա կնշանակի զԱրիստոս ճերկա քնել ժարդկայրն կյանքին մեջ, խնչպես Արիստոս Ինք զԱստված ճերկա արեց Իր քարոզությանն միջից, և սա՝ առաքելությունը ճշանաններից մեկը չէ Եկեղեցու, այլ էությանն ժառ կկապվի: Ոչ թե ճրա, այլպես ասած, պարտավորություններից մեկն է քարոզելը, այլ Եկեղեցի լինելը ճշանակում է քարոզություն լինել կյանքով, խոսքով և գործով: Այս է ճշմարտությունը բուն բրիստոնեական ուղղափառ աստվածաբանության:

Ասածին հարանվացությունը, որ դուք ձեզ ճեռն պիտի տանեք իբրև ճանգուած, այն է, որ Եկեղեցին ինքն առաքելություն է և ոչ թե առաքելություն ունի: Այդ ուժանվանությամբ պետք է ճիմա ճայեր տարին և տարին մեջ եղող խաաստին: Ի՞նչ կնշանակի առաքյալ: Հունարեն ապոստոլոս բառից թարգմանված մի ճայերեն բառ է: Ապոստոլոս բառը ճին, ճարաբերականանվանվածությունն շրջանի ճունվանված դասակարգ լեզվի մեջ կնշանակե ճավատարիմի, ճավատարմություն, տեղափոխություն: Պատճառը գործածվել է այս բառը, Ինքնիսուս Հայրկանությանից գործածվել է այս բառը մի տեղից ուրիշ տեղ փոխադրվելու իմաստով: Միայն Հերոդոտոսի պատմության մեջ բառը սկսեց արտասանվել այն իմաստը, որով մեկը տեղափոխվում է մի տեղից ուրիշ տեղ որոշ ճպատակով, որոշ ճանձնարարությամբ, մի որոշ գործով, մանդատով: Եվ արդեն Հերոդոտոսից ճետո այս իմաստը ապոստոլոս բառին տարածվում է քրիստոնյա ճոնվարեն գրականության մեջ և երբ որ Ինքնիսուսը ճոնվարեն ասաց՝ Ցոթանասնից բնագիրը, որ ասում եմ, այդ բնագրի մեջ բառն արդեն գործածվում է մի ամբի մի պաշտոնով ուրիշ տեղ գնալու արարքին իբրև ճատապատասխան եզր:

Չեմ ուզում մոռնել բառի եզրաբանության բնությանն մեջ, որը ճարկավոր չէ այսօր մեր ճպատակի ճամար: Ես գալիս եմ Նոր Կտակարանի մեջ առարկյալ բառի իմաստին: Նոր Կտակարանային գրականության մեջ ես սկսում եմ ճնաբանել նրանց կիրառությունից, որտե՛ղ այս բառը գործածվել է և որտե՛ղ այս բառը իր իմաստն է առել: Դա ճասկանալու ճամար մամանակավորապես գրական տեսակետով Նոր Կտակարանային առաջին բնագիրը, որին պետք է դիմենք, Թեսաղոնիկեցվոց ուղղված Պողոս առաքյալի առաջին թուղթն է:

Նա ասում է. «Եղբարք, դուք իմքնեդ գիտեք, որ իզուր չեղավ մեր մուտքը ձեր մեջ, այլ ճախապես չարչարվելով և անարգվելով Փիլիպպեում, իմչպես որ դուք էլ գիտեք, մեր Աստուծով ճամարձակվեցինք պատմել ձեզ Աստուծո Ավետարանը՝ մեծ ընդդիմության ճանդիպելով: ...Իմչպես ընտրվեցինք Աստծուց, այս բառերին ուշադրություն արեք, իմչպես ընտրվեցինք Աստծուց, ճավատարիմ լինելու Ավետարանին, այնպես էլ խոսում ենք ճանձնարարելով մեր վրա դրած բեռը չլինենք» (Ա. Թես. Բ 1—4): Առաքյալը ասում ճիստորիում է, նա չեմ ուզում երանեբը» (Ա. Թես. Բ 1—4): Առաքյալը ասում ճիստորիում է, նա չեմ ուզում երանեբը, թե իմչպիսի ճանձնություն է արել իրենք, սակայն կարել մեջբերումը, թե իմչպիսի ճանձնություն է արել իրենք, սակայն կարել մեջբերումը, թե իմչպես ասում է. «Դեռ նրանք ինչ դուք իրենք ասում է. «Դեռ նրանք ինչ դուք գիտեք, որ մեր մոտ լավ սրտեր, ինչպես գիտեք, որ մեր մոտ լավ սրտեր, ինչպես գիտեք, որ մեր մոտ լավ սրտեր, ինչպես

Պողոս Առաքյալն էլ ասում է, թե վասն Քրիստոսի պատգամավոր ենք, Աստված մեզմով կխոսի, մենք ամբասատորներն են, պատգամավորներն ենք Քրիստոսի: Ինչպես մի դեսպան մի երկրում կլինի ներկայացուցիչը այդ երկրի պետին, այնպես էլ մենք Աստուծո, Քրիստոսի դեսպաններն ենք աշխարհում: Ու տեսեք դուք այն մյուս տողը, ուր Պողոս առաքյալ ինքը կնկարագրի իր սեփական առաքելությունը Գաղատացվոց թղթի առաջին գլխում: Նա ասում է. «Հայտնում եմ ձեզ եղբայրներ, թե այն Ավետարանը, որ ես ձեզ ավետարանեցի, մարդկային ավետարան չէ, քանզի ես մարդուց չառա այն, որևէ մեկից չսովորեցի, այլ Հիսուս Քրիստոսի մի հայտնությունից: Արդարև, դուք լսած կլինեք, թե հրեության մեջ եղած ժամանակս երբեմնի իմ ընթացքի մասին, թե ինչպես էի հալածում Աստուծո Եկեղեցին, քանդում էի այն և հրեության մեջ ավելի առաջ էի գնացել, քան իմ շատ հասակակիցները, որոնք իմ սերնդից էին: Շատ ավելի նախանձախնդիր էի իմ հայրենի ավանդություններին» (Գաղ. Ա 11—14):

Այսինքն՝ հալածում էր ինքը քրիստոնյաներին, որոնց մեջ տեսնում էր հրեական կրոնքի քանդարարներ: Դուք գիտեք այդ բոլորը, ասում է, որքան անկեղծորեն: Այնուհետև շարունակում է. «Բայց երբ կամեցավ Աստված հայտնել ինձանով իր Որդուն, որպեսզի ավետարանեմ նրան հեթանոսների մեջ, այն ժամանակ, իսկույն, ոչ մեկի խորհրդին չդիմեցի, ոչ էլ Երուսաղեմ բարձրացա նրանց մոտ, որ՝ ինձնից առաջ առաքյալներ էին, այլ գնացի Արաբիա և վերադարձա Դամասկոս: Ապա երեք տարի հետո եկա Երուսաղեմ՝ տեսնելու Պետրոսին և 15 օր նրա մոտ մնացի: Առաքյալներից ոչ ոքի չտեսա, բացի Հակոբոսից՝ Տիրոջ եղբորից: Եվ ինչ որ գրում եմ ձեզ, ահավասիկ, Աստուծո առաջ եմ ասում, չեմ ստում, ապա եկա Ասորիք, գնացի Կիլիկիայի կողմերը, և ես անձնապես անծանոթ էի եկեղեցիների հավատացյալներին, որոնք լսած էին, թե՝ «նա, ով մեզ այն ժամանակ հալածում էր՝, այժմ քարոզում է այն հավատը, որ մի ժամանակ քանդում էր: Եվ ինձանով փառավորում էին Աստծուն» (Գաղ. Ա 15—24):

Խորունկ միտք է: Սողոսը դարձել էր Պողոս: Մի կերպարանափոխություն էր անցել նրա անձի միջից: Հալածիչը դարձել էր տարածիչ: Այն, որ թշնամի էր, դարձել էր բարեկամ, նա, ով հակառակորդն էր, այժմ դարձել էր հավատավորը, նա, որ քանդարարն էր, այժմ դարձել էր ինքը առաքյալ:

Առաքյալ լինել կնշանակի անձդ զգալ նրա մեջ, ով քեզ առաքում է: Ինչ որ անում ես, նա է փառավորվում քո անձի միջից: Շատ ուրիշ տեղեր կարելի է վկայակոչել առաքելական թղթերի և Ավետարանների մեջ: Ես ուզում եմ մի քանիսն ընտրել, որովհետև չեմ ուզում ընդհանուր խոսք ասել, դրվատական, ներբողալից արտահայտություններ ունենալ: Ուզում եմ, որ մենք ճշգրիտ հասկանանք Աստուծո միտքը առաքյալի մասին, այնպես, ինչպես որ դա նկարագրվում է, պարզվում է, պարզաբանվում է Սուրբ Գրքին մեջ:

Պողոս առաքյալն ինքն իր առաքելությունը ստացել էր Հիսուսից, երբ Դամասկոսի ճամփու վրա երևաց Փրկիչը տեսիլքի մեջ իրեն: Նրա հարությունը իր առաքելության ուժն է: Եվ ինքն ասում է, որ հարուցյալ Փրկչին, որին ես մարմնապես, ֆիզիկապես չեմ աշակերտել, բայց Նա ինձ հանդիպեց, հանդիպեց ինձ և տվեց այս առաքելությունը: Հետևաբար, առաքյալ լինելու համար անհրաժեշտ էր Հիսուսին անձամբ տեսած և աշակերտած լինել: Ինքն ասում է՝ ոչ: Եթե ֆիզիկական Նրա մարմնատեսիլ կերպարանքին դու չես հանդիպել, դա չի նշանակի, որ Նրան չես հանդիպել: Եթե Նա քեզ քո հոգու մեջ հանդիպել է, կնշանակի քեզ նշանակել է հավատքի:

Շատերն այսօր Պողոս առաքյալի օրինակը չարաշահում են: Եվ ես պիտի գամ դրան քիչ ետքը, երբ ասեմ, թե ո՞վ է ճշմարիտ և վավերական առաքյալը: Հիմա մեր հայացքը սևեռենք Ավետարաններին: Հիսուս Ինք Իրեն ներկայացնում է որպես առաքյալ, զոր «Աստուած առաքեաց»: Թերևս հիշում եք մի օր, երբ առաքյալներն ուզում էին Իրեն հարց տալ, ասեցին, որ անոթի ես, մի ամբողջ օր չես ճաշել: Թողեք, ասեց, այդ կերակուրը, «Իմ կերակուր այն է՝ զի արարից զկամս այնորիկ, որ առաքեացն զիս, և կատարեցից զգործն նորա» (Հովհ. Դ 34): Իմ կերակուրս, իմ գոյությանս սնունդն այն է, իմ գոյությանս իմաստն այն է, որ ես կատարեմ կամքն անոր, որ զիս ուղարկեց: Եվ պիտի կատարեմ Նրա գործը՝ զգործն Նորա, ոչ իմ գործը: Եվ քանի անգամ և ավելի ուժեղ ձևով Հիսուս ասեց. «Ոչ կարեմ ես յանձնել առնել և ոչինչ, այլ որպէս լսեմ՝ դատիմ և դատաստան իմ արդար է» (Հովհ. Ե 30): Ինչո՞ւ արդար է Իր դատաստանը. «Զի ոչ խնդրեմ զկամս իմ, այլ զկամս այնորիկ՝ որ առաքեացն զիս» (Հովհ. Ե 30): Ու տեսեք այս մյուս խոսքը. «Այս է գործն Աստուծոյ, զի հաւատասջիք զայն, զոր առաքեացն նա» (Հովհ. Զ 30): Հիսուս ասում է, թե երկնքից իջա ոչ թե իմ կամքս կատարելու համար, այլ նրա, ով ինձ ուղարկեց: Եվ ով ինձ ուղարկեց, ճշմարիտ է, և ես զոր լուայ ի նմանէ՝ այն, ինչ որ ես նրանից լսեցի, այն է, որ ես խոսում եմ աշխարհին:

Մի օր հրեաները Հիսուսին մոտեցան և ասացին. «Դու մեր հայրերի հավատքին դավաճանում ես»: Եվ սկսեցին հալածել: Ասաց. «Իմ ո՞ր մեկ արած գործի համար ինձ հալածում եք»: «Մենք քեզ քո արած գործերի համար չենք հալածում,—ասացին,—մենք քեզ հալածում ենք քո այն խոսքերի համար, որոնք հայհոյություն են: Դու մարդ ես և քեզ Աստված ես ներկայացնում: Դրա համար ենք մենք քեզ հալածում: Դա հայհոյություն է: Դու չես կարող մարդ լինել և Աստված լինել»: Ինք դարձավ և նրանց ասաց. «Եթէ ոչ գործեմ զգործս Հօր իմոյ, մի հաւատայք ինձ (եթե ես իմ Հոր գործերը չեմ կատարում, ինձ մի հավատաք), ապա թէ գործեմ (և եթե ես գործում եմ նրա գործերը), (նոյնիսկ) թէ եւ ինձ ոչ հաւատայք, սակայն գործոցն հաւատացէք», որպեսզի գիտնաք և իմանաք, թե Հայրը իմ մեջ է, և ես Հոր մեջ եմ (Հովհ. Ժ 37—38): Այս էր Հիսուսի ուժը: Ուրեմն, առաքելության ուժը Աստուծո մեր մեջ լինելուն և մեր անձի միջից ժողովրդին պաշտվելու իրողության մեջ կկայանա:

Հիսուս, երբ Ղազարոսի գերեզմանի առջև կանգնել էր, աչքերը դեպի երկինք բարձրացրեց և ասեց. «Հայր, գոհանամ զքէն, զի լուար զիս»՝ «գոհություն եմ տալիս քեզ, Աստված, որ ինձ լսեցիր, ես իմանում էի, որ ամեն ժամ ինձ լսում ես դու, բայց այս ասում եմ ժողովրդի համար, որ իմ շուրջը կան, որպեսզի նրանք էլ հավատան, թե դու ես, որ ինձ ես առաքել» (Հովհ. ԺԱ 41—42): Եվ այն ատեն ասում է. «Ղազարոս, ե՛լ, արտաքս»: Եվ Աստված Ղազարոսին դուրս է բերում գերեզմանից:

Բարեկամներ, այնքան գեղեցիկ հատվածներ կան, որ ես էլ շվարել եմ, թե ո՞ր մեկը մեջ բերեմ ձեզ համար: Կցանկանայի հիշել հատկապես այն վերջին աղոթքը, Հովհաննու Ավետարանի 17-րդ գլուխը: Այդ գլուխը ամեն օր կարդացվելիք գլուխն է, այդ գլուխը Հիսուսի գերագույն աղոթքն է: Մի որոշ հանգերգային ոճով գրված բանաստեղծություն կա նրա մեջ: Հիսուս ասում է. «Ով Հայր, ես Քո անունը հայտնեցի մարդկանց, որոնց Դու ինձ տվեցիր այս աշխարհից, նրանք Քոնն էին և ինձ տվեցիր նրանց, և նրանք Քո խոսքը պահեցին: Հիմա իմացան, որ ամենը, ինչ ինձ տվիր, ես նրանց

տվեցի, ինչ որ Դու ինձ տվիր, ես նրանց տվեցի: Եվ նրանք ընդունեցին և ճշմարտությամբ ճանաչեցին, որ ես Քո մոտից ելա և նրանք հավատացին, որ Դու առաքեցեր զիս: Արդ, ես նրանց համար եմ աղաչում: Ես չեմ աղաչում աշխարհի համար, այլ նրանց համար, որոնց ինձ Դու տվեցիր, որովհետև նրանք Քոնն են: Ինչ որ իմն է, բոլորը Քոնն է, և ինչ որ Քոնն է, այն իմն է, և ես նրանց մեջ եմ փառավորված:

Ինչպես Դու ինձ ուղարկեցիր աշխարհ, ես էլ նրանց ուղարկեցի աշխարհ: Ես ինձ սրբացնում եմ նրանց համար, որպեսզի նրանք էլ սրբացվեն ճշմարտությամբ, ինչպես Դու, Հայր իմ, իմ մեջ և ես Քո մեջ, որպեսզի նրանք էլ մեր մեջ լինեն, որպեսզի աշխարհն էլ հավատա, թե Դու առաքեցիր զիս: Եվ դու առաքեցիր զիս հինգ անգամ կրկնված է հանգերգի պես, որ երբ ես Քո մեջ լինեմ, և Դու իմ մեջ լինես, երբ զգամ, որ իմ միջից Աստված է խոսում, այն ատեն պիտի հավատան, որ Դու ես ինձ առաքել»:

Այսպիսի ուժեղ պատկերացումներով ենք մենք տեսնում Քրիստոսի հայեցողությունը առաքելության մասին: Ի՞նչ եզրակացության ենք հանգում այս բոլոր ընթերցվածներից: Առաջին եզրակացություն՝ առաքելությունը կապված է Աստծուն: Նրա բնականորեն հաստատված, Նրա կողմից հաստատված գլխավոր ներկայացուցիչը Եկեղեցին է: Բնականորեն ամեն մարդ կոչված է քրիստոնեությունը քարոզելու իր կյանքովը, իր խոսքովը և իր գործովը, բայց հեղինակությամբ խոսելու իշխանությունը առաքյալներին է տրված և նրանց միջոցով՝ Եկեղեցուն: Փաստը՝ անհավասիկ: Վերջին պահն է երկրի վրա հարուցյալ Փրկչի: Եվ տասնմեկ աշակերտները, որովհետև տասներկուերորդը՝ Հուդան, հեռացել էր, տասնմեկ աշակերտները գնացին Գալիլիա, այն տեղը, ուր Հիսուս նրանց հետ ժամադրվել էր: Երբ Նրան տեսան, երկրպագեցին Նրան, և ոմանք երկմտեցին, տատամսեցին, կասկածեցին: Հիսուս մոտենալով՝ խոսեց նրանց և ասաց. «Ինձ է տրված ամեն իշխանություն երկնքում և երկրի վրա, ինչպես Հայրը ինձ ուղարկեց, ես էլ ձեզ եմ ուղարկում: Գնացեք, ուրեմն, աշակերտ դարձրեք բոլոր ազգերին, նրանց մկրտեցեք հանուն Հոր և Որդվո և Հոգվույն Սրբո: Ուսուցանեցեք նրանց պահել այն բոլորը, ինչ որ պատվիրեցի ձեզ և ահա ես ձեզ հետ եմ բոլոր օրերում, մինչև աշխարհի վերջը» (Մատթ. ԻԸ 18—20):

Բարեկամներ, եթե մենք առնենք Հիսուսի ասածները մյուս Ավետարանների մեջ, այնտեղ կտեսնենք դուք, թե ինչպես Հիսուս Իր առաքյալներին իշխանություն կտա, որ իրենք էլ իշխանությունը փոխանցեն իրենց հաջորդներին: Ոչ թե սոսկ պատվեր կտա, ոչ թե հանձնարարություն, ոչ թե թելադրություն, այլ իշխանություն՝ ինչ որ կապեք երկրի վրա, կապված լինի երկնքի մեջ, ինչ որ քակեք երկրի վրա, քակված լինի երկնքում:

Հիսուսի բազում վկայությունների միջից ես ընտրում եմ հետևյալ մեկ հատվածը գոնե, որպեսզի մենք այդ հատվածը կարդալով, հասկանանք, թե Հիսուս ինչ է ուզում ասել Իր առաքյալներին՝ առաքելության սահմանումի տեսակետից: Իր մոտ կանչելով Իր տասներկու աշակերտներին, նրանց իշխանություն տվեց, տեսեք, պատվեր տվեց չի ասում, իշխանություն, հեղինակություն տվեց պիղծ դևերի վրա, հանելու դրանք և բժշկելու ամեն ցավ և ամեն հիվանդություն: Տասներկու առաքյալների անունները են և հետո տասներկուսին Հիսուս ուղարկեց և նրանց ասաց. «Հեթանոսների շրջաններով չգնաք և սամարացիների որևէ քաղաքը չմտնեք, այլ ավելի շուտ գնացեք Իսրայելի տան կորած ոչխարների համար: Երկրորդ՝ երբ գնաք, քարոզեցեք և ասացեք. «Երկնքի Արքայությունը մոտեցել է»: Երրորդ՝ հի-

վանդներին բժշկեցեք, բորոտներին մաքրեցեք, դևերին հանեցեք, ձրի առեք և ձրի տվեք: Մի ունեցեք ոսկի, ո՛չ արծաթ և ո՛չ էլ պղինձ դրամ ձեր գոտիների մեջ, ո՛չ պարկ ճանապարհի համար, ո՛չ երկու զգեստ, ո՛չ կոշիկներ և ո՛չ էլ ցուպ, որովհետև մշակն արժանի է իր կերակրին: Ո՛ր քաղաքը, ո՛ր գյուղը մտնեք, հարցրեք, թե ով է այնտեղ արժանավորը և այնտեղ մնացեք, մինչև այդտեղից դուրս գաք: Ողջույն տվեք և ասացեք՝ «Ողջույն այս տանը»: Եթե տունը արժանի է, ձեր ողջույնը նրա վրա թող իջնի, եթե արժանի չէ, ձեր ողջույնը ձեզ կվերադառնա» (Մատթ. Ժ 5—13): Ուրեմն մի ամբողջ ծրագիր տվեց:

Հիսուս ոչ թե առաքելությունը այսպես բարեպաշտական զգացումի իբրև արտահայտություն տվեց Իր առաքյալներին, այլ Իրենից հետո Իր առաքյալները ինչ պիտի անեին, նրանց ուղեգիծը ճշտեց և բազմաթիվ ուրիշ, ուրիշ վկայություններ, հատկապես այս մեկը. «Որ ձեզ լսէ, ինձ լսէ, եւ որ զձեզ անարգէ, զիս անարգէ, և որ զիս անարգէ, զառաքիչն իմ անարգէ, և որ ինձ լսէ, լսէ այնմիկ, որ զիս զառաքեաց» (Ղուկ. Ժ 16): Ուրեմն, առաքյալն ո՞վ է: Այն, որին երբ որ լսենք, լսած կլինենք Քրիստոսին, իսկ եթե առաքյալին անարգենք, անարգած կլինենք Քրիստոսին՝ եթե Քրիստոսին անարգենք, Հայր Աստծուն անարգած կլինենք, և ես իմ կողմից պիտի ավելացնեմ, եթե Աստծուն անարգում ես, դու քեզ անարգում ես, դու քեզ ժխտում ես, որովհետև դու նրա արարածն ես: Այսպիսի խորությամբ Հիսուս ընդգծել է առաքելության գաղափարը, տիպարը և, մանավանդ, առաքելության ուղին է գծել մեր բոլոր գալիք առաքյալների համար: Հետևաբար, Հիսուս առաքելությունը տվել է որպես իշխանություն, ոչ թե միայն իբրև պարտականություն:

Այն քարոզիչները, որոնք այժմ ասում են, նաև դարերի ընթացքում շատերն էլ գտնվեր են, որ նման բաներ ասել են, թե մենք Աստծուց ենք ուղարկվել, թե ես զգում եմ, որ Սուրբ Հոգին է ինձ ուղարկել: Գրեթե բոլոր աղանդավորները այսպես են ասում: Նրանց մի պատասխան կա. քարոզության իշխանությունը Աստծուց է գալիս և Աստված դա տվել է Քրիստոսին, Քրիստոսը դա տվել է Իր Եկեղեցուն, առաքյալների միջոցով փոխանցվել է Եկեղեցուն: Արդ, ամեն մարդ քրիստոնյա է, առաքյալ է, եթե պիտի ապրի այդ քրիստոնեությունը և իր ապրելովը դա պիտի տարածի և ոչ թե հեղինակություն պիտի տա ինք իրեն եկեղեցի հիմնել: Դա իր իրավունքը չէ: Դա առաքյալների մեզ թողած ժառանգությունն է:

Պողոս առաքյալը իր թղթերում հաճախ դատապարտում է ուրիշ առաքյալներին, չակերտների մեջ դրված առաքյալներին: Սուտ մարգարեներ են, սուտ առաքյալներ են: Ինչո՞ւ սուտ են: Որովհետև Եկեղեցուց չեն ստացած իրենց իշխանությունը: Այսպես, հիմա, օրինակի համար, ես կարող եմ ցանծից, իմ գրադարանից բացել մի գիրք և ասել ձեզ՝ «Ընթերցուածս ի Թովմասու Ավետարանէն»: Կըլլա՞: Թովմասու Ավետարան կա, բայց ինչո՞ւ չենք կարող, որովհետև Եկեղեցին ասել է, որ չորս Ավետարան կա և դրանից դուրս մյուսներն անվավեր են: Այսպես մենք կընկնենք մի անիշխանական վիճակի մեջ: Հիսուսի անունով շատերն էին խոսում, և Եկեղեցին՝ Քրիստոսի հաստատած մարմինը, նա էր, որ ասեց, թե այս է Հիսուսի խոսքը: Ամեն մեկս առաքյալ ենք, եթե ապրենք քրիստոնեությունը և ճառագայթենք: Բայց առաքյալը նա է, որ նշանակված է Քրիստոսի Ավետարանն իբրև Եկեղեցի, սերմ տարածելու համար:

Բարեկամներ, Եկեղեցու պատմության մեջ քարոզությունը հառաջացավ, առաքյալները, աշակերտները, նրանց հետևողները, առաջին դարից սկսյալ, տարածվեցին աշխարհի չորս ծագերը, նախ Միջերկրական ծովի շուրջը և ապա դեպի Արևելք, դեպի Միջին Արևելք, դեպի Եվրոպա, հատկապես Հռոմի անկումից հետո, հինգերորդ դարին, երբ բարբարոս ցեղերը Արևմուտքում քրիստոնյա դարձան: Առաքյալների տարածումը գիտնականների կողմից հաճախ թվում է առասպելական: Ես տակավին նոր եմ կարդացել մի գրություն, այսպես կոչված՝ գիտական, որ ասում է, թե 12 առաքյալներին վերագրել որոշ աշխարհներ, օրինակի համար՝ Հնդկաստանը Թովմաս առաքյալի քարոզության դաշտը, Եգիպտոսը Մարկոս առաքյալի քարոզության դաշտը, Եթովպիան Փիլիպպոս առաքյալի քարոզության դաշտը, Հայաստանը Թադեոս և Բարդուղիմեոս առաքյալների քարոզության դաշտը, առասպել է: Ընդունենք ճիշտ չէ, առաքյալները մնացին Երուսաղեմ, և ես հարց եմ տալիս. բոլոր այս ազգերի գրականությունը կեղծիքի վրա՞ է հիմնվել: Դա անընդունելի է, անհասկանալի:

Երբ մեր առաքյալները եկան Հայաստան և քարոզեցին, բնականորեն, մենք այդ օրվանից մնացած փաստեր չունենք, որովհետև մենք գիր և գրականություն չունեինք այդ ժամանակ: Բայց նշանները: Եվ այդ քարոզությունը ոչ մի ձևով չի կարելի ուրանալ, առաքյալների կողմից եղած քարոզությունը: Դա ինքնախաբեություն է ինձ համար, գիտնականների համար, որոնք ավելի կուզեն գիտնական երևալ, քան գիտնական ըլլալ: Ես առաջին դարերի քրիստոնեության համար պիտի ասեմ հետևյալ չորս գլխավոր երևույթները: Չպիտի մոռանաք, դա առաքելության հետ կապված երևույթ է: Առաջին՝ առաջին դարերի քրիստոնյաների խանդալից կյանք՝ էնտուզիազմ: Նոր էին տակավին Հիսուսի հիշատակները իրենց մեջ արձագանքել, և այնպիսի ուժականությամբ նրանք քարոզում էին, որ ամեն մարդ զարմանում էր: Ի՜նչ համարձակություն: Ներքին հոգեկան եռացող վիճակ մը ունեին: Ինչպես Պողոս առաքյալն ասում է՝ հոգվով եռացեք (Հռոմ. ԺԲ 11):

Երկրորդ՝ հոգևոր նկարագիր ուներ քարոզությունը: Այսինքն, բյուրեղ է, այն կրոնական ապրումն է, որ Աստված մարդուն կկապե: Չունեին տակավին այն հետագա դարերի քարոզության նկարագիրը, որով մարդիկ քարոզում էին դիրք, աստիճան, հեղինակություն, իշխանություն, երկիր գրավելու իմաստով: Չ՝Քրիստոս թարգմանի՝ իմ հավատս չեմ կարող իմ մեջ պահել, հավատքս ինձ մղում է: Այդ է գիտակցությունը: Եվ լատիներեն մի առած կա, կըսե մեկ անձով քրիստոնյա ըլլալը քրիստոնյա ըլլալ չէ: Ուրիշին չես կարող քրիստոնյա անել, քու լինելդ ինքնաբավորեն ճիշտ չի: Այս էր նրանց հասկացողությունը:

Երրորդ՝ արյան վկայություն: 2—3-րդ դարու ափրիկյան Եկեղեցու մեծագույն դեմքերից Տերտուղիանոսը մի խոսք է ասել. արյունը քրիստոնեից սերն է քրիստոնեի՝ քրիստոնյայի արյունը սերն է քրիստոնեության տարածման համար: Արդ, քրիստոնյաները քարոզում էին իրենց քարոզության ճշմարտությունը հաղորդելու համար, մինչև իսկ իրենց կյանքը տալու գնով: Եթե դու քո գաղափարի համար զոհվել չգիտես, ես քո գաղափարը ինչու հարգեմ: Վասն ինչի՞ եկա, եթե ոչ կյանքի համար: Հետևաբար այն ուժ է, անդիմադրելի ուժ է: Ո՛չ կայսեր բանակը, ո՛չ հռոմեական լեգեոնականները կարողացան այս ուժը խորտակել: Հռոմեական Կայսրության կրկեսների մեջ, երբ քրիստոնյաներին նետում էին, երբ գալիս էին առյուծ, վագր և ուրիշ կենդանիներ, հոշոտում էին նրանց մարմինները, և ժողովուրդը նստա-

բաների վրա նստած հրճվում էր, երբ կայսրը այդ տեսարաններով ժողովրդին զոհացում էր տալիս, որ քաղաքական հարցերով չզբաղվեն, այդ բոլոր երևույթների հետևին մի չտեսնվող երևույթ կար: Շատ-շատերը, երբ տուն էին վերադառնում, իրենք իրենց ասում էին՝ այս ի՞նչ բան է, որ մարդ կարող է նույնիսկ գազանի բերնի մեջ հոշոտվել և այդ հաճույքը չուրանալ:

Եկեղեցական հայրերից Իգնատիոս Անտիոքացին, որ գրվում է Իգնատիոս Նստվածազգայաց, Աստվածն իր վրա հագած, նա ասում է, երբ ինքն էլ արտրվեց և կտարվեր կրկես, որովհետև եպիսկոպոսն էր ինքը, և շատերն ուզեցին ինք ազատել: Ոչ, ասաց, մի փորձեք գիս ազատել: Ես պետք է ցորենի նման գազանի բերնին մեջ աղորիք դառնամ, որպեսզի դուք հաց ունենաք: Ինչպես ցորենը ջրաղացին աղորիքի մեջ կաղացվի, այլուր կդառնա և այուրից հաց կթխեն, այնպես էլ իմ մարմինը գազանի բերնին մեջ աղորիքի պես պետք է որ փշրվի, պետք է որ աղացվի, որպեսզի դուք կարենաք հոգևոր հաց ունենաք: Այս բոլորն այնքան ազդեցին, որ Հռոմի իշխանությունները կամ իշխանները, որոնք քրիստոնյա կամ քրիստոնեություն դարձան, ոչ թե առաքյալների խոսած խոսքերից հետո միայն դարձան, այլ այդ քրիստոնյաների վկայությամբը, վկայություն, որ ես ուզում եմ կոչել արյան վկայություն, վկայություն ոչ խոսքով, ոչ արարքով, այլ կյանքը տալով, արյունով:

Բարեկամներ, չորրորդ դարին սկիզբը, քրիստոնեական քարոզչության, եղել է քրիստոնեական ջատագովական գրականությունը, երբ քրիստոնյա հայրերը պաշտպանում էին քրիստոնեությունը, քրիստոնեությունը ժխտող գրությունների հեղինակներից՝ կայսրերից, փիլիսոփաներից, հրեաներից և հեթանոսներից:

Հատկապես 19-րդ դարում քրիստոնեությունը տարածվեց Աֆրիկայում, Ասիայում: Այն ատեն, սակայն, երբ բոլոր քրիստոնյա Եկեղեցիները տարածվեցին Հնդկաստանում, Ծայրագույն Արևելքում, Աֆրիկեում, Հարավային Ամերիկայում և ուրիշ երկրներում, այնտեղ ապրողները տեսան, որ մեկ քրիստոնյան մյուսից տարբեր բան է ասում և մեկը մյուսին հակառակ բան է ասում: Եվ եղավ մի օր, երբ հնդիկ քրիստոնյաներ, նորադարձ, հատկապես երկու եղբայրներ, քրիստոնյա դարձեր էին: Մեկ եղբայրը Դելլի քաղաքն էր ապրում և եղբորը գրեց, որ մի այլ նահանգի մեջ էր ապրում, ասաց. «Եղբայր, ես գտա մի կրոնք, որ ինձ երջանկություն է տալիս, քրիստոնյա դարձա: Ուզում եմ, որ դու էլ փնտրես, գտնես այս կրոնքը»: Եղբայրն իրեն կպատասխանի. «Անհոգ կաց, եղբայր, ես էլ քրիստոնյա դարձեր եմ»:

Երբ երկու եղբայրները քով-քովի եկեր են, որ տոնեն իրենց այդ երջանկության աղբյուրին գյուտը և տեսել են, որ իրար հետ եղբայր չեն այլևս, որովհետև մեկը կաթոլիկ էր, մյուսը՝ բողոքական: Եվ նրանք միասնաբար մի նամակ գրեցին: 1910 թվին Էդինբուրգ քաղաքին մեջ միջազգային մի ժողով եղավ միսիոներական կազմակերպությունների: Այնտեղ ասացին՝ մենք ինչի՞ համար գնացինք Հնդկաստան, Աֆրիկա, ուրիշ երկրներ: Անջատվածներին միացնելու և եղբայրացնելո՞ւ, թե եղբայրներին բաժանելու և պառակտելու: Մենք ի՞նչ ենք անում: Մենք Աստծուն ենք դավաճանում, որովհետև մենք զմեզ ենք առաքյալներ կարծում և ոչ թե Աստուծո առաքյալները: Դա էր, որ խիղճը ցնցեց ամբողջ քրիստոնյա եկեղեցիներին և այդ թվականը, 1910-ը դարձակետ եղավ և կազմվեց «Միջազգային առաքելության խորհուրդ» կազմակերպությունը, որ ջանաց համադրել այս բոլորը:

Ինձ համար երջանկագույն պահերից մեկն էր իմ կյանքի, երբ 1961 թվին Դելլի քաղաքն էի և Համաշխարհային Եկեղեցիների Խորհրդի երկ-

րորդ տիեզերական ժողովն էր գումարվում ու երեք հազարից ավելի քրիստոնյաներ ներկա էին այնտեղ, Եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհուրդը և Միսիոնարությունների Համաշխարհային Խորհուրդը իրար միացան, իրար մերվեցին և Միջազգային Միսիոներական ասոցիացիան՝ միջազգային միսիոներական կազմակերպությունը դարձավ Եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհրդի մեկ բաժանմունք: Այլևս առաքելությունը չնկատվեց այսինչ մարդին, այսինչ կազմակերպության գործ, Եկեղեցու գործ: Միսիոնը վերստին Եկեղեցու էության և Եկեղեցու կատարած գործի սրտի մեջ տեղավորվեց, որովհետև 19-րդ դարին ինչ պատահել էր՝ մարդիկ եկեր էին, ընկերություններ կազմեր էին, դրամ հավաքեր էին և մեյշընըրի սոսայըթիզ կասեն, միսիոներական ընկերակցություններ, միսիոներու հատուկ խորհուրդներ կազմեր էին, և իրենք էին առաքում միսիոներներին, իրենք էին տալիս դրամ: Եկեղեցու հետ կապ չունեին: Ուրեմն միսիոնը անջատվեց Եկեղեցու առաքելությունից և դա է, որ միսիոնը վերածեց կտոր-կտոր գործերի և Եկեղեցու հոգուց դուրս բերեց այդ ամբողջ գործունեությունը և ահավասիկ 1961 թվին էր, որ այդ միացումը եղավ և նոր ճանապարհ բացվեց Եկեղեցիների և առաքելությունների համար:

Այսօր Եկեղեցին գտնվում է լուրջ հարցի առաջ:

Ի՞նչ է առաքելությունը: Եվ այսօր վերադառնում ենք 19 րդ դարի այդ պառակտված վիճակով առաքելությանը: Եվ դրանք նոր անուններն են, այն աղանդավորների անունները, որոնց մասին խոսվում է, որովհետև նրանք իրենք իրենց Եկեղեցի չեն զգում: Նրանք Եկեղեցու հետ կապ չունեն: Նրանք անհատներ են, որոնք ինչ-ինչ նկատումներով, ոմանք թերևս որոշ անկեղծությամբ Սուրբ Գիրքը կարդալով իրենց մտքի մեջ տեղավորում են մի գաղափար և այդ գաղափարն ուզում են տարածել և դրանով Եկեղեցի հիմնել: Դրա իրավունքը չունեն: Ուրիշներ ուրիշ պատճառով են անում: Բայց այսօր իմ կարևորագույն պատգամներից մեկը ձեզ հետևյալն է՝ այլևս շատ մի խոսեք աղանդավորների մասին, մենք է, որ նրանց պրոպագանդն ենք անում մեր եկեղեցիների բեմերից, մեր կրոնական թերթերից: Կարծեք թե ամբողջ Հայաստանը ողողվել է մի քանի, թերևս տասնյակ հազար հաշվով անձերից:

Ի՞նչ է միսիոն և երկու տեսակ միսիոն կա՝ առաքելություն. ա) ներքին առաքելություն և բ) արտաքին առաքելություն: Բայց սրանք իրարից բաժանված չեն: Օրինակի համար, այսօր մեր արածն առաքելություն է: Մեր Եկեղեցու ներքին զորացման համար է, մեր քրիստոնեական հավատքի ջերմեռանդության, զորացման համար է: Եվ սա այնքան առաքելություն է, որքան ուրիշին երթալ, ոչ քրիստոնյային քրիստոնեություն քարոզել: Եվրոպայում, Ամերիկայում, Արևմտյան աշխարհում, կամ ուրիշ տեղերում և նաև վստահ եմ, որ այստեղ՝ Հայաստանում ո՞վ ասեց, որ մենք բոլորս էլ քրիստոնեաբար ապրում ենք: Ո՞վ ասեց, որ Ավետարանի ճշմարտությունը մենք գործադրում ենք: Մենք մեր հավատացյալներին պետք է վերստին քրիստոնեությունը կյանքի բերենք, ուժականության վերածենք, համոզումի վերածենք, կյանքի ապրելակերպի վերածենք այս առաքելությունը: Առաքելություն չի նշանակեր միայն ուրիշին, ոչ քրիստոնյային ձևականորեն, անունով, մկրտությամբ քրիստոնյա դարձնել կյանքում:

Երկու բառեր կան, որոնք շատ են գործածվում հիմա Եվրոպայի մեջ, կամ արտաքին աշխարհում՝ դիքրիսչընայզեյշըն և հիմա ռիքրիսչընայզեյշըն: Քրիստոնյա Արևմուտքի մեջ հեթանոսություն կա կյանքի եղանակին հետ: Բարո-

յականությունը բայբայվում է: Ո՞վ ասեց, որ քրիստոնյա անունը կրողն անպայման քրիստոնեաբար է ապրում: Եթե երբեք ապաքրիստոնեացյալ ընկերություն կա, վերաքրիստոնեացյալ ընկերություն ստեղծելը առաքելություն է: Դրա համար, օրինակ, ես երբ ուսանող էի Անգլիայում, Անգլիո Եկեղեցու պետը գալիս էր, մի շաբաթ ամբողջ համալսարանում միշտը ուիք (առաքելության շաբաթ) էր հռչակում և ամեն օր քարոզություններ էր տալիս: Բոլորն էլ քրիստոնյա էին: Բոլորն էլ անգլիացի էին, բայց պետք ունեին խորանալու, բյուրեղանալու, հզորանալու իրենց հավատքի և կենցաղի մեջ:

Մի օր Անգլիայում հանդիպեցի մի ռուս եպիսկոպոսի, դասախոսություն էր տալիս, ասեց՝ հեթանոսությունն է ոչ թե միայն իր հին իմաստով, այսինքն ոչ քրիստոնյա ազգերին հեթանոս ենք ասում, այլ նաև այսօր նոր իմաստով հեթանոսաբար ենք ապրում: Մենք մեզ պետք է փրկենք՝ ուրիշի մասին մտածելե առաջ: Եթե մենք ապրենք իբրև քրիստոնյա, դիմացինը արդեն տեսնելով, մեզ հետ կամաց-կամաց կբյուրեղանա և քրիստոնեաբար կպատրաստվի:

Բարեկամներ, մենք ներկայումս մեր Հայաստան աշխարհի մեջ այլևս դադարենք միայն մեր անցյալի, մեր հայրերի կատարած գործերը գովաբանելու, նրանց մեծացման, նրանց փառավորման, նրանցով միխթարվելու հոգեբանությունից: Ես տեսնում եմ, ամեն տեղ, ուր գնում եմ, թե մեր հայրերի թողած հետքերը մեզ համար ներշնչման աղբյուր են: Այո: Բայց ներշնչում ի՞նչ կնշանակե: Ճնչարգելություն, թե նաև արտաշնչողություն: Կներշնչվես, շունչը մեջդ պահելու համա՞ր, ինքզինքդ խեղդելո՞ւ համար՝ հպարտության զգացումներով, թե արտաշնչելու, այդ շունչը տալու նոր սերունդին, մեր նոր կյանքին, նոր հայրենիքին, նոր Հայաստանին: Եթե այս չլինի, ի՞նչ է մեր Եկեղեցու առաքելությունը, ասեք: Ի՞նչ է Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի առաքելությունը, ասեք ինձ: Որ մի եվրոպացին, կամ ամերիկացին, կամ չինացին գա և տեսնի այս գեղեցիկ նկարները և ասի, որ հայերը այսպես եղե՞ր են, թե՞ լսե մեր շարականները, տեսնի մեր ժողովրդի կյանքը քրիստոնեական և հպարտանա ոչ թե մեր հայրերի մեզի թողածովը, այլ մեր հարգանքովը, մեր արածի միջից մեր հայրերին և մեր պարտականությամբը մեր գալիք սերունդին: Այստեղ է մեր գործը: Եվ այլևս մնացյալն ամբողջ դատարկ խոսքեր են:

«Զի Աստուած այնքան սիրեաց զաշխարհ, մինչեւ որ զՈրդին իւր Միածին ետ, զի նա, որ հաւատայ ի նայ, ընկալցի զկեանս յաւիտենականս» (Աստված այնչափ սիրեց աշխարհը, որ մինչև անգամ Իր Որդին տվեց, որպեսզի նա, ով այդ Որդուն հավատա, հավիտենական կյանք ունենա): Մեր հայրերն ունեցան այդ հավիտենական կյանքը, ու այդ հավիտենական կյանքի ճանապարհորդության մեջն ենք այսօր մենք՝ ներկա ճանապարհորդներս: Ճանապարհն անցյալ չէ միայն: Ճանապարհը նաև հառաջդնացություն է դեպի ապագան:

Այստեղ իմ խոսքն ավարտում եմ այն խոսքով, որ Հիսուս մի օր ասեց Իր առաքյալներին, որ եթե այդ մանուկները և այդ ժողովուրդը լռեն, քարերը պիտի աղաղակեն (Ղուկ. ԺԹ 40): Ո՛վ Տեր, այս համագումարին առիթով, այս Քո նվիրյալ ուսուցիչներին ու ուսուցչուհիներին իմ խոսքն ուղղելուց հետո, վերջին խոսքս Քեզ եմ առաքում: Թույլ տուր ինձ, Տեր Աստված, որ փոխեմ բառերն Ավետարանի, ներիր ինձ, եթե այդ փոփոխությունը կատարեմ և ասեմ, Ո՛վ Տեր, տուր որ քարերը լռեն այլևս և մարդիկ աղաղակեն Հայաստանի մեջ: Եվ ոչ թե միայն մարդիկը աղաղակեն, այլ քարերի արձա-

գանքը նրանց մեջ վերակենդանանա, և մենք դառնանք ոչ թե հին Եկեղեցի, այլ միշտ նորոգյալ հոգիով այն Եկեղեցին, որ ոչ հին ունի և ոչ նոր, որովհետև հավիտենական է և այդ հավիտենականության միախառնումը մեր քսաներորդ դարու վերջին այս տարիների և այդ հավիտենականության միաշաղախումը բացվելիք երրորդ հազարամյակին թող լինի Քո ընծան մեր Ժողովրդին և թող լինի խունկը հայության Քո այդ մեծ ընծային: Ամեն:

Հավարտ Նորին Սրբության պատգամ-դասախոսության, հնչում է **«Եկեղեցին Հայկական»** երգը:

Հանդիսությունն ավարտվում է **«Պահպանիչ»**-ով: Այնուհետև Վեհարանի հյուրասրահներում տրվում է սիրո ճաշ:

Հայաստան աշխարհի տարբեր քաղաքներից ի մի եկած ուսուցիչ-ուսուցչուհիները հրաժեշտ են տալիս Ամենայն Հայոց Հայրապետին և եկեղեցու մյուս նվիրյալներին:

Օրն իր խորհրդով ավարտվում է: Սակայն ավարտվում է միայն ժամանակի տվյալ պահի պարագրելիության առումով: Իսկ ներկաների հոգիներում այն դեռ երկար, շատ երկար է շարունակվելու: Բարին ընդ ձեզ, ուսուցիչնե՛ր, թող ձեր անցնելիք ուղին լուսավորվի Տիրոջ պատգամներով, որպեսզի կարողանաք այդ լույս խոսքերն ու անսքող ճշմարտությունները նույն սիրով ու նվիրումով ջամբել ձեր սաներին, ինչպես մեր Տերն Իր Առաքյալներին և նրանց միջոցով նաև մեզ՝ Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու հավատավոր զավակներիս... Ամեն:

Մ. ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ